

10 години в ЕС: Общественото мнение и членството на България в ЕС¹

Оценка на членството в ЕС. Подкрепа за членството при хипотетичен референдум. Доверие в българските и европейските институции. Предимства на европейската интеграция. Подкрепа за анти-европейски партии. Членство в Еврозоната и Шенген. Социално-демографски профили на участвалите в допитванията.

Марин Лесенски
Програмен директор,
„Европейски политики“, ИОО-София

Често се счита, че българските граждани приемат влизането Европейския съюз с големи очаквания и ентузиазъм, който обаче почти веднага започва да охладнява като следва низходяща тенденция. Но данните показват една по-различна динамика. Изглежда, че първоначално членството се приема с доза реализъм (или скептицизъм), с последващ период на положителен опит и високи оценки и едва след това нарастване на негативните нагласи.

В първите години на членството (2008 г.), делът на положителните оценки и делът на негативните оценки са били с разлика по-малка от 10%. След това за известен период от време се е наблюдавало значително увеличение на одобрителните нагласи (с връх от близо две трети от запитаните), съпроводено с намаляване на неодобрителните нагласи. Едва тогава е последвал период на спад на положителните и увеличение на негативните оценки, но не и завръщане към

¹ Тази статия е част от поредицата „10 години в ЕС“ на Институт „Отворено общество“ – София по повод на десет години членство на България в Европейския съюз. Изразените мнения са на автора и не отразяват официална позиция на Институт „Отворено общество“ – София.

Използвани са данни от проучвания на общественото мнение, извършени от Институт „Отворено общество“ – София в периода 2008 г. – 2016 г. От началото на 2008 г. Институт „Отворено общество“ – София следи общественото мнение и социалните нагласи в България чрез периодичното провеждане на стандартизирани социологически изследвания с национално представителни извадки сред пълнолетното население на страната. Изследванията са от типа „омнибус“ и включват различни теми. Във всички случаи, когато е възможно, въпросниците включват еднакви въпроси, така че да се осигури съпоставимост на данните от различните изследвания и да се проследят тенденциите в обществените нагласи.

първоначалните позиции. Може да се предположи, че наслагването за усещане на кризи в ЕС – започването на световната икономическата криза, съвпаднала с началото на българското членство, последвалите сътресения в еврозоната, бежанската криза от 2015 г., започналият дебат за излизане на Великобритания са сред факторите за промяна на нагласите. Вътрешнополитическите събития също са били фактор за формиране на мнение, включително по европейски въпроси – например, над една пета от хората, които не са подкрепяли членство в Шенген (март 2015 г.) са се аргументирали, че не подкрепят никакви инициативи на тогавашното правителство.

Нагласите към подкрепа за членството (напр. при хипотетичен „референдум“) също са започнали от по-ниска позиция в началото (2009 г.), след което са нараствали (2013 г.) и регистрирали спад през последните една-две години. Това е било съпроводено с нарастване на анти-европейските нагласи и подкрепа за анти-европейски партии, което е достигнало до една пета от запитаните.

Доверието към европейските и българските институции е варирано през годините, но като цяло доверието в европейските институции се е запазило около три пъти по-високо, отколкото към българските. Тревожно е нарасналото недоверие и към български, и към европейски институции през годините, което е достигало до една пета от запитаните. Възможности за работа, пътуване и образование са трите най-високо оценявани ползи от европейската интеграция.

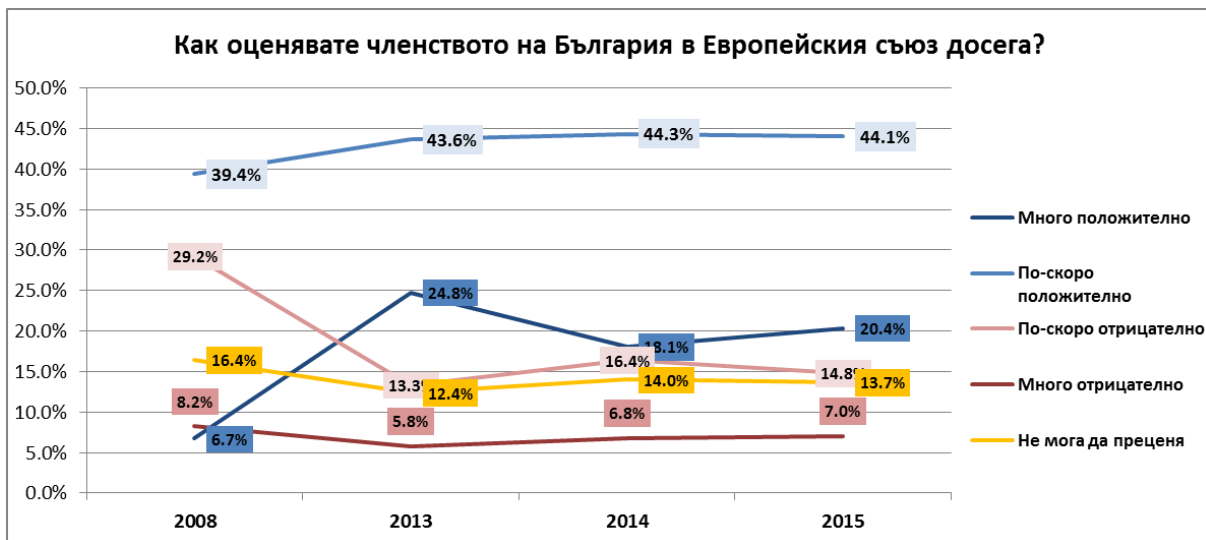
По отношение на други механизми за по-нататъшна интеграция в ЕС, подкрепата за смяна на лева с евро е спаднала над два пъти между 2011 г. и 2015 г., но се е запазила много висока подкрепа за валутния борд с привързване на националната валута към еврото. Подкрепата за членство в Шенген е започнала от доста високо ниво, но постепенно е спадала още преди бежанската криза от 2015 г. Но и в двата случая, неподготвеността на България за членство в Еврозоната и Шенген е изтъквана сред основните причини за несъгласие с тези политики.

В първите години на членството, делът на подкрепа на интеграцията е бил висок сред запитаните с различни профили по отношение на тип населено място, възрастова група, религиозна принадлежност, ниво на образование. Но към 2016 г., вече има различен профил на хората, които подкрепят членството в ЕС: жителите на по-големите градове, по-младите, тези с по-високо образование.

Според електоралните нагласи, единствено привържениците на Атака са имали ясни анти-европейски нагласи за излизане от ЕС². Дори сред партии със сравнително по-висок дял на привържениците на анти-европейски настроения - БСП, ДПС, малки партии и негласуващите, все пак подкрепящите членство в ЕС са останали доста повече.

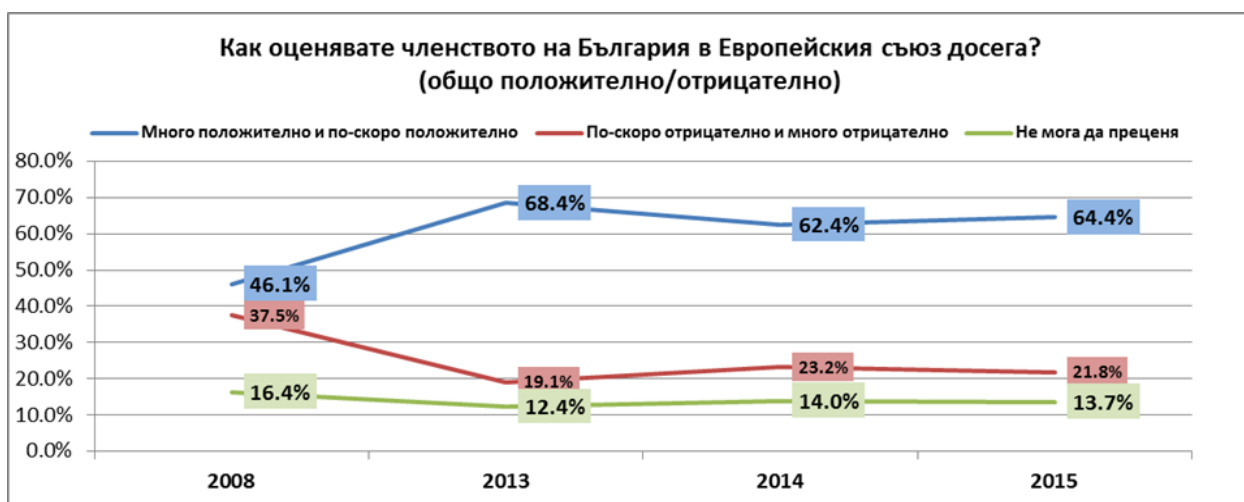
² Поради ограничения брой анкетиранни, посочили, че биха гласували за партия Атака, доверителните интервали за оценка относно отговорите на симпатизантите на тази партия са значително по-големи от посочените във визитката на изследването.

Как се е оценявало членството в ЕС?

Оценката за членството на България в ЕС се е повишила в периода 2008-2015 г. Близко три пъти нараства дялът на запитаните, които оценяват членството като „много положително“ от само 6,7% през февруари 2008 г. до 20,4% през 2015 г. Тя е варирила между 2013 и 2014 г. с известен спад, за да се повиши отново през 2015 г. Дялът на по-умереното одобрение – „по-скоро положителна“ оценка - също е нараснал с близо 5% между 2008 г. и 2015 г. до 44,1%.

Крайно отрицателните оценки са намалели от 8,2% през 2008 г. до 7% през 2015 г. По-умерено критичните оценки („по-скоро отрицателно“) също са намалели с почти 14% между 2008 г. и 2015 г., съответно от 29,2% до 14,8%.

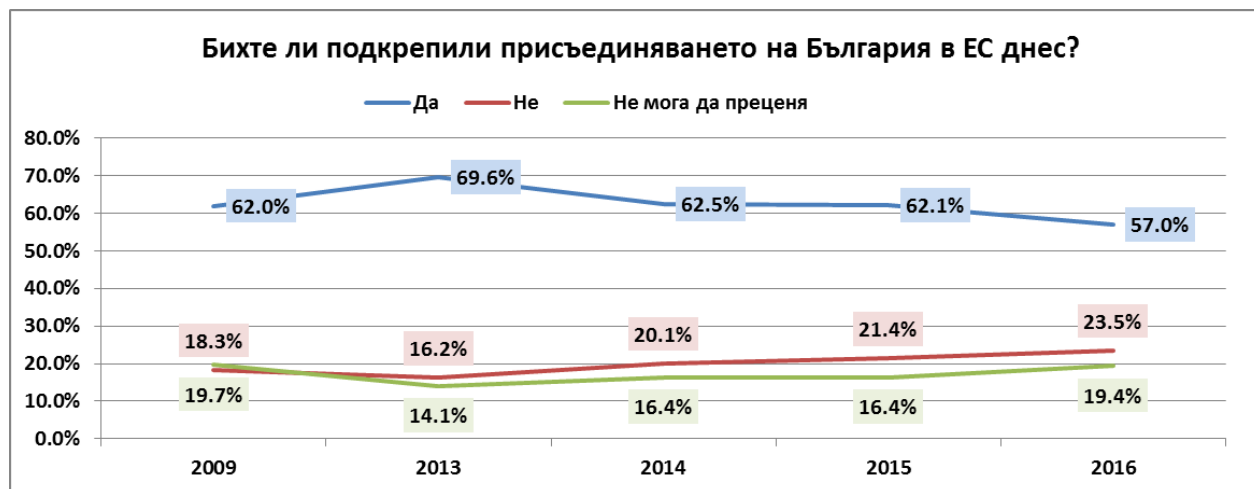

Ако се обединят съответно положителните и отрицателните отговори, се вижда, че в самото начало на членството, положителните и отрицателните оценки са били сравнително

близки – 46.1% положителни и 37.5% отрицателни (2008 г.), като след това отрицателните са спаднали с над 18%, а положителните са нараснали с над 22% до 68,4%, което е и най-високото ниво на положителна оценка с близо две трети от запитаните (2013 г.). Последвал е спад до 62,4% (2014 г.) и след това известно увеличение до 64,4% за положителните оценки. Негативните оценки са спаднали почти двойно между 2008 г. и 2013 г. до 19,1% (2013 г.), имало е леко повишаване през 2014 г. до най-високото има ниво от 23,2% и след това малък спад то 21,8% следващата година, но одобряващите са останали три пъти повече от неodobряващите. Делът на хората, които не могат да дадат оценка се движи между 16.4% и 13.7% в началото и края на периода и не се променя значително.

Подкрепа за членството

Въпросът при хипотетичен „референдум“ за членството на България в ЕС би се решил в полза на „оставащите“, според данните за периода от 2009 г. до 2016 г. Но отговорите показват и известно понижаване на дела на тези, които биха гласували за членство в ЕС и същевременно малко, но постоянно нарастване на дела на тези, които биха гласували срещу членството на България в ЕС.

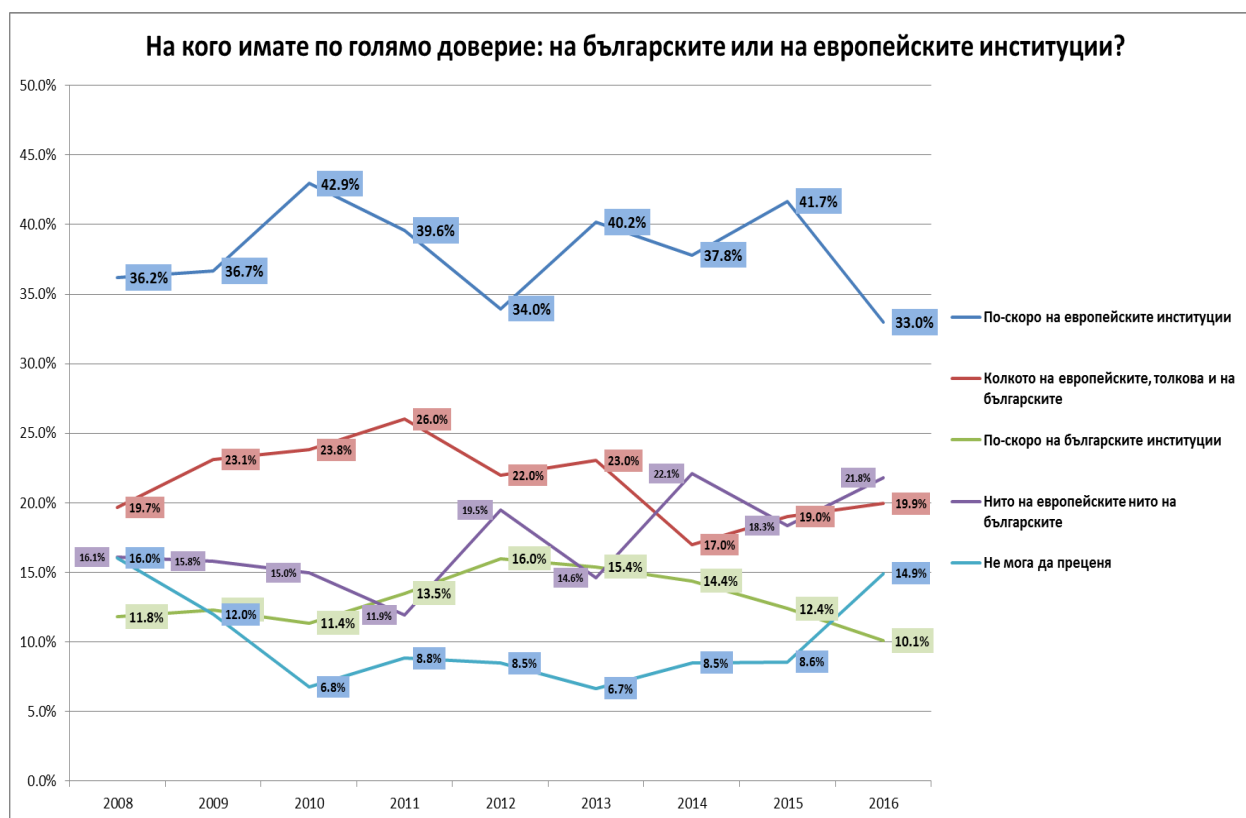

Забелязва се, че е имало значително нарастване на подкрепата между 2009 и 2013 г. с близо 8% - от 62% до около 70%. След това подкрепата е започнала да намалява отново, като нивата от 2009 г. и 2014 и 2015 са били почти идентични - около 62%, а най-ниското ниво на подкрепа е било през 2016 г. с дял от 57% от запитаните, когато е и последната година с налични данни.

Делът на запитаните, които не биха подкрепили членство на България в ЕС нараства с почти 5% от 18,3% през 2008 г. до 23,5% през 2016 г..

Делът на хората, които не са могли да преценят дали биха подкрепили членството в ЕС е приблизително еднакъв през 2009 и 2016 г и е съответно 19.7% и 19.4%, като колебаещите се намаляват през 2013, 2014 и 2015 г. и са между 14% - 16.4%.

Доверие в българските и европейските институции

Доверието в институциите се променя през периода, но това, което остава постоянно, е съотношението между доверие в европейските, от една страна, и българските институции - от друга. Доверието в европейските институции е останало близо три пъти по-високо през целия период, отколкото доверието в българските институции. През 2008 г., европейските институции получават 36.2% доверие срещу почти 12% за българските, а през 2016 г. съотношението е 33% за европейските и 10% за българските.

Доверието в европейските институции е достигнало два пика – през 2010 г. с близо 43% и през 2015 г. с близо 42%, а доверието в българските институции е било най-високо през 2012 и 2013 г. - с 16% и 15.4%.

Доверието едновременно в българските и европейските институции е било също еднакво през 2008 г. и 2016 г. – около 19%, а през останалото време по-скоро е нараствало като най-високата стойност е през 2011 г. с над една четвърт от запитаните (26%).

Интересно е да се отбележи, че недоверието към институции – и европейски, и български нараства постепенно и от 16% през 2008 г. достига над една пета от участвалите в допитването - 22% през 2016 г., или увеличение с 6% на фона на намаленото доверие в националните и европейските институции.

Делът на отговорилите „не мога да преценя“ е идентичен през първата и последна година от изследването (2008 г. и 2016 г.), като през останалото време неопределенността е по-ниска.

Предимства на европейската интеграция

Според Вас, кое от следните възможни предимства на европейската интеграция е от най-голямо значение?									
Година/Предимства	2008		2013		2014		2015		2011-2015
	(%)	(#1-8)	(%)	(#1-8)	(%)	(#1-8)	(%)	(#1-8)	Промяна
☒ Дава повече възможности за работа	30.7%	1	27.3%	1	29.7%	1	52.4%	1	■ ■ ■ ■ ■
☒ Дава повече възможност за пътуване в чужбина	17.1%	3	19.0%	2	16.2%	2	47.6%	2	■ ■ ■ ■ ■
☒ Дава повече възможности за образование	5.3%	6	7.6%	6	7.7%	6	37.6%	3	■ ■ ■ ■ ■
☒ Дава достъп до Еврофондовете	n.a.	n.a.	16.3%	3	11.2%	4	30.6%	4	■ ■ ■ ■ ■
☒ Въвежда правила и законност	19.9%	2	6.7%	4	7.6%	7	14.0%	5	■ ■ ■ ■ ■
☒ Дава повече гаранции за социално подпомагане	5.3%	7	5.4%	8	3.9%	8	12.5%	6	■ ■ ■ ■ ■
☒ Не мога да преценя	8.4%	5	8.2%	5	13.6%	3	9.9%	7	■ ■ ■ ■ ■
☒ Няма никакви предимства	11.2%	4	9.6%	4	9.7%	5	9.8%	8	■ ■ ■ ■ ■

Методиката на изследванията не дава възможност за пряка съпоставка на въпросите за предимствата на европейската интеграция, но може да се сравнят изказаните предпочитания от българските граждани за списъка на осемте (седем през 2008 г.) отговора.

Възможностите за работа са били оценени като най-значимото предимство на интеграцията в ЕС и през четирите години, когато въпросът е бил включен в изследването – 2008, 2013, 2014 и 2015 г., като делът на отговорите е бил почти двойно по-голям от поставеното на второ място предимство (т.е. когато е имало право само на един отговор) – съответно 30.7% спрямо 17.1% за 2008 г. и 29,7% и 16,2% за 2014 г.

Възможностите за пътуване в чужбина са били класирани на трето място през 2008 г. и са се изкачили до второ място в предпочитанията през 2013, 2014 и 2015 г., макар и с почти двойно по-малък дял от първия избор, т.е. „възможности за работа“.

Надеждите, че ЕС ще въведе „правила и законност“ изглежда са били доста по-високи през 2008 г., когато отговорът е бил поставен на второ място, но са паднали до четвърто място през 2013 г., предпоследно седмо място през 2014 г. и пето място през 2015 г.

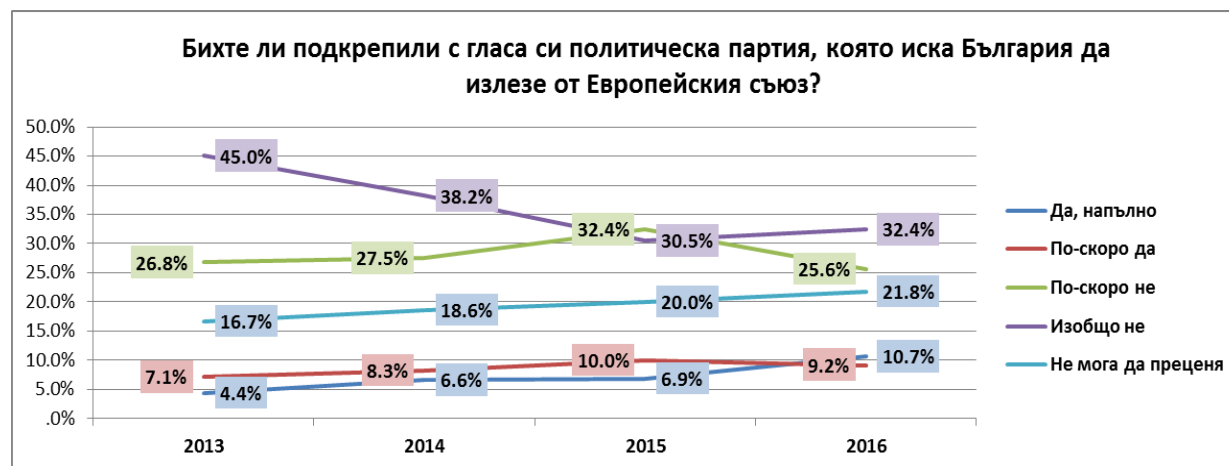
Предимствата на ЕС като възможности за образование са нараствали в обществените нагласи, като от шесто място през 2008 г., 2013 г и 2014 г., те са били поставени на трета позиция през 2015 г.

Еврофондовете като предимство на ЕС са били на трета позиция през 2013 г. и са паднали до четвърта позиция през 2014 г. и 2015 г. (през 2008 г. няма подобна възможност като отговор).

Възможностите за социално подпомагане реалистично са били оценени като ниски от запитаните и са поставени на седмо (2008), последно осмо (2013, 2014) и шесто място (2015).

Интересно е да се отбележи, че отговорите „не мога да преценя“ и европейската интеграция „няма никакви предимства“ са паднали от 5 и 4 място през 2008 и 2013 г. до съответно последните 7 и 8 място през 2015 г.. Данните показват, че повечето българските граждани са формирали мнение (само около 9-10% нямат) и само малка част са смятали (отново 10-11%), че интеграцията в ЕС няма никакви предимства (това е двойно по-малко или с 10% по-малко от делът на тези, които не подкрепят членство в ЕС)..

Подкрепа за анти-европейски партии

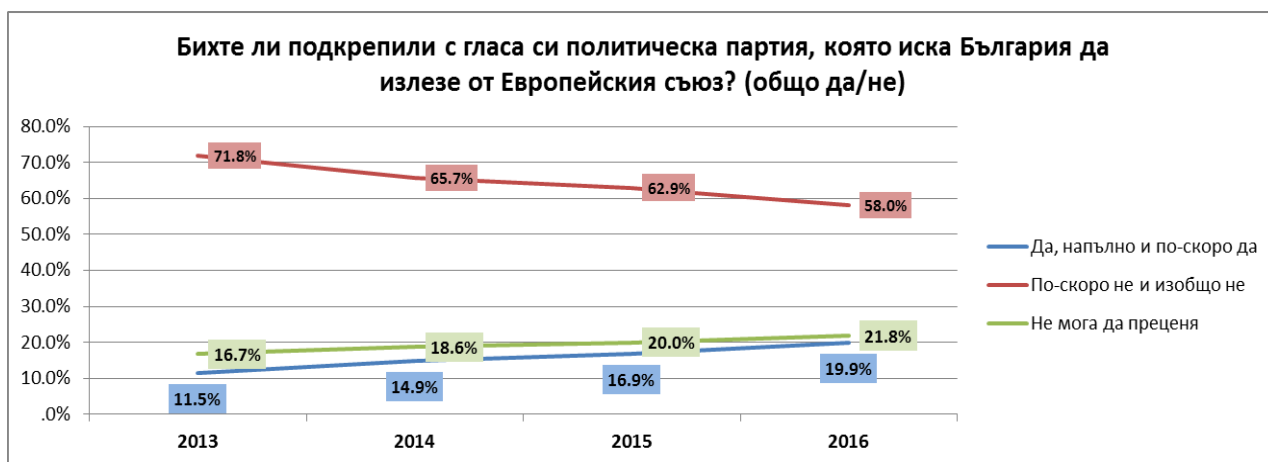
По отношение на подкрепата за анти-европейски партии (т.е. анти-ЕС, които искат излизане на България от ЕС), задаваните въпроси разграничават ядра от твърди привърженици и около кръг от такива, които не са толкова категорични, но са били по-скоро склонни да подкрепят

партия, която иска излизане на България от ЕС. Съответно, дял от хора, които твърдо не биха гласували за анти-европейски партии и хора, които по-скоро са били склонни да не гласуват за тях.

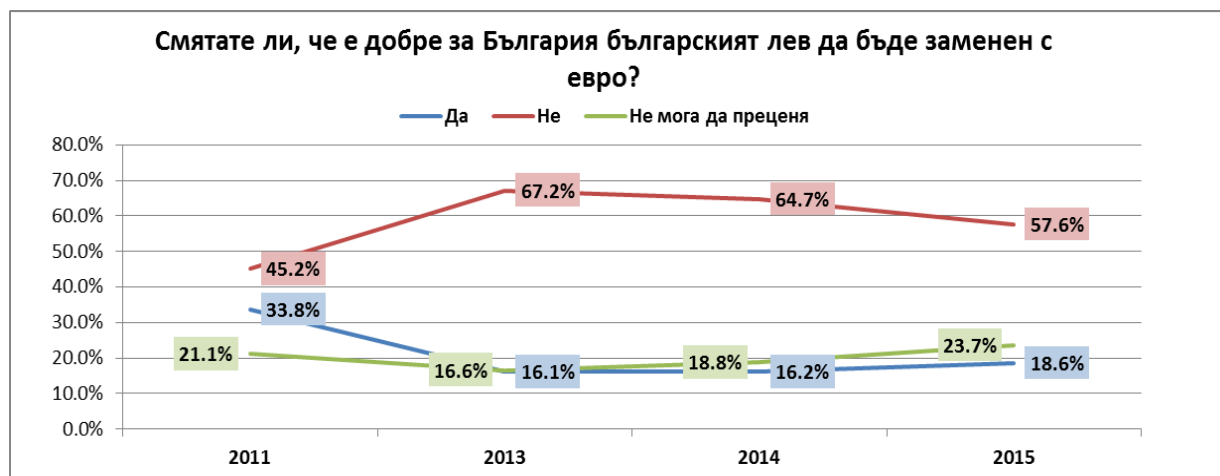
Твърдата подкрепата за анти-европейски партии е нараснала над два пъти за 3 години от 4,4% през 2013 г. до 10,7% през 2016 г.. Делът на тези, които са били по-скоро склонни да подкрепят такава партия, е нараснал по-малко в периода 2013-2016 г. – от 7,1% до 9,2%.

Делът на тези, които твърдо не биха подкрепили анти-европейска партия е паднал от 45% в началото на периода (2011 г.) до 30,5% през 2015 г., като след това е имало покачване през 2016 г. до 32,4%. Делът на хората, които по-скоро не биха гласували за такива партии, е бил над една четвърт от запитаните през 2013 г., достига връх през 2015 г. с 32,4% и спад до 25,6% през 2016 г.

Ако се съберат общо отговорите на тези, които биха гласували и тези, които не биха гласували за такава партия, се виждат няколко тенденции. Делът на запитаните, които не биха подкрепили анти-европейска партия е паднал значително от почти 72% през 2013 г. до 58% през 2016 г. Но тази група все пак е останала три пъти по-голяма в сравнение с групата, която би гласувала за такива партии, като делът е една пета (19,2%) от запитаните през 2016 г, след постепенно нарастване от 2013 г. насам, когато са били 11,5%. Имало е нарастване на дела на хората, които казват, че не могат да преценят – от 16,7% през 2013 г. до над една четвърт от запитаните през 2016 г.

По-нататъшна интеграция: членство в Еврозоната и Шенген

Данните от 2011 до 2015 г. показват, че повечето запитани не са били съгласни българския лев да бъде заменен с еврото, като делът им расте от над 45% през 2011 г. до над 67% през 2013 г. – или значително увеличение от 12% само за две години. След пика през 2013 г. опозицията срещу въвеждането на еврото започва постепенно да спада, като е била близо 65% през 2014 г. и почти 58% през 2015 г..

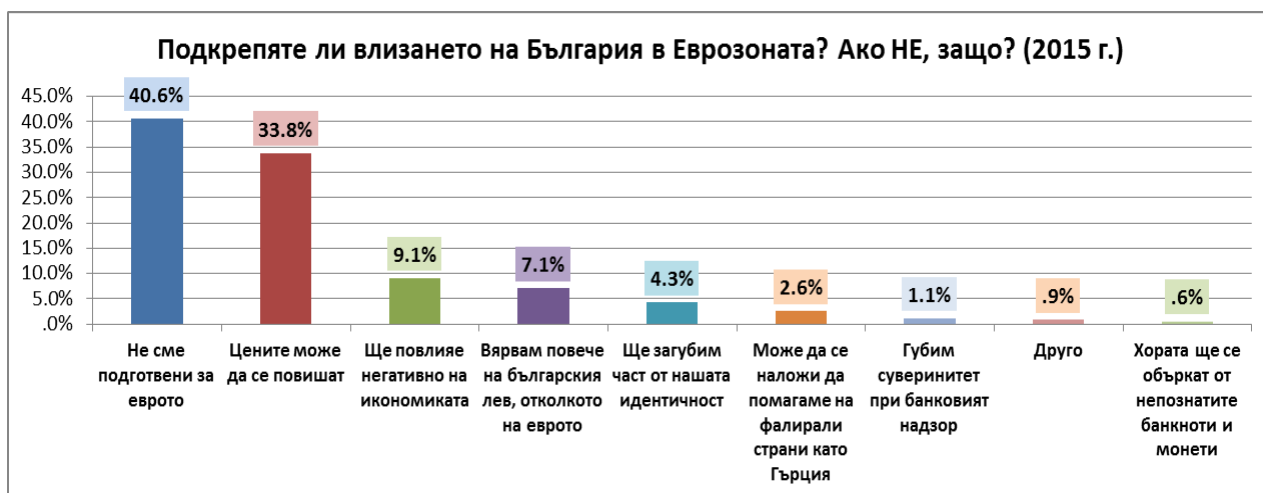
Делът на запитаните, които са подкрепяли замяната на българския лев с евро е спаднал почти двойно в периода 2011 – 2015 г. като от 33,8% в началото стига то 16,2% през 2013 и 2014 г, за да се вдигне минимално до 18,6% през 2016 г.. Вероятно обяснение може би е световната икономическата криза от 2008 г. и кризата в Еврозоната, чийто ефекти се усетиха малко по-късно в България и съответно подобрието през 2015 г., като са рефлектирали в мнението на гражданите.

Делът на хората без формирано мнение е около една пета от запитаните – от 21% през 2011 г. до близо 24% през 2015 г., когато същевременно е започнал да расте делът на подкрепата и да пада несъгласието със замяната на лева от еврото.

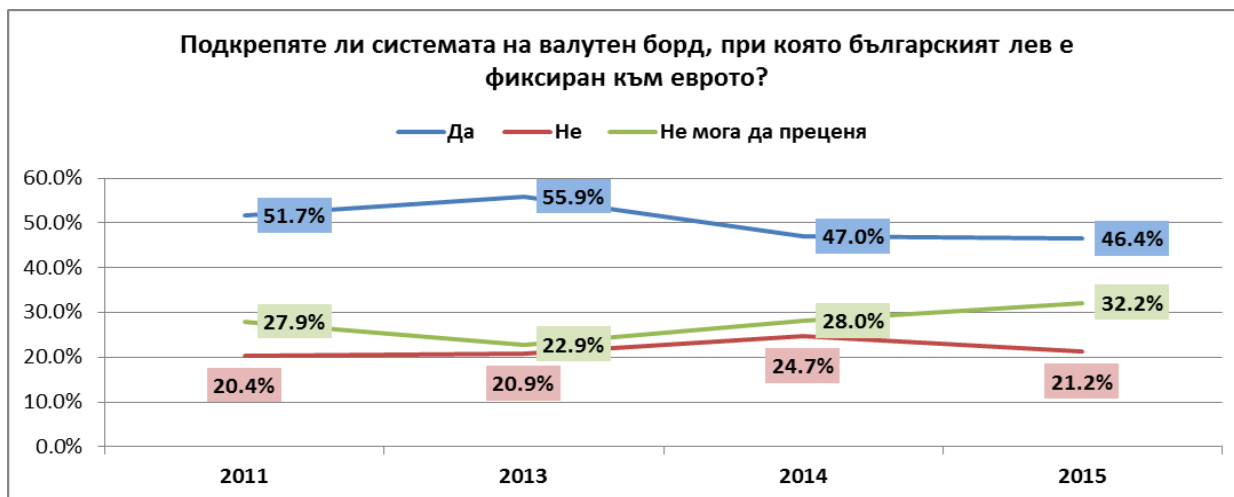
При въпрос дали биха подкрепили влизането в България в Еврозоната (само през 2015 г.), близо 42% от запитаните са били съгласни, а 30% са били против, с голяма част – почти една трета, които не са могли да преценят.

Главната причина, която са изтъкнали тези от запитаните, които не подкрепят влизането в България в Еврозоната през 2015 г. е, че България не е подготвена – близо 41% от тези, които са отговорили „не“ на членство. Над една трета – почти 34%, са се опасявали от повишение на цените, а около 9% са вярвали, че това ще е негативно за икономиката. Едва около 7% са вярвали повече на българския лев, отколкото на еврото, 4,5% са се опасявали от загуба на идентичност, а само 1,1% са се притеснявали за загуба на суверенитет на банковия надзор.

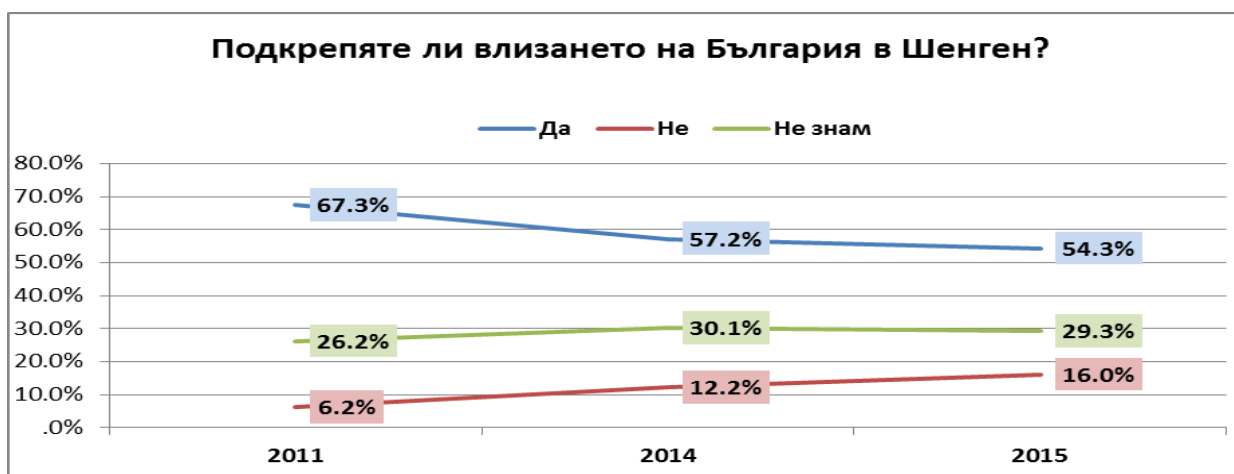

Интересно е да се отбележи, че въпреки несъгласието с въвеждането на еврото вместо лева, системата на валутния борд остава с висока подкрепа: близо 52% през 2011 г. срещу 20% несъгласни и 46,4% подкрепа през 2015 г. срещу 21,2% несъгласни. Най-голяма подкрепа за валутния борд има през 2013 г., когато близо 56% го подкрепят. Делът на запитаните, които са казвали, че не могат да преценят, е оставал висок с около една трета от участвалите в допитването – близо 28% през 2011 г. и над 32% през 2015 г.

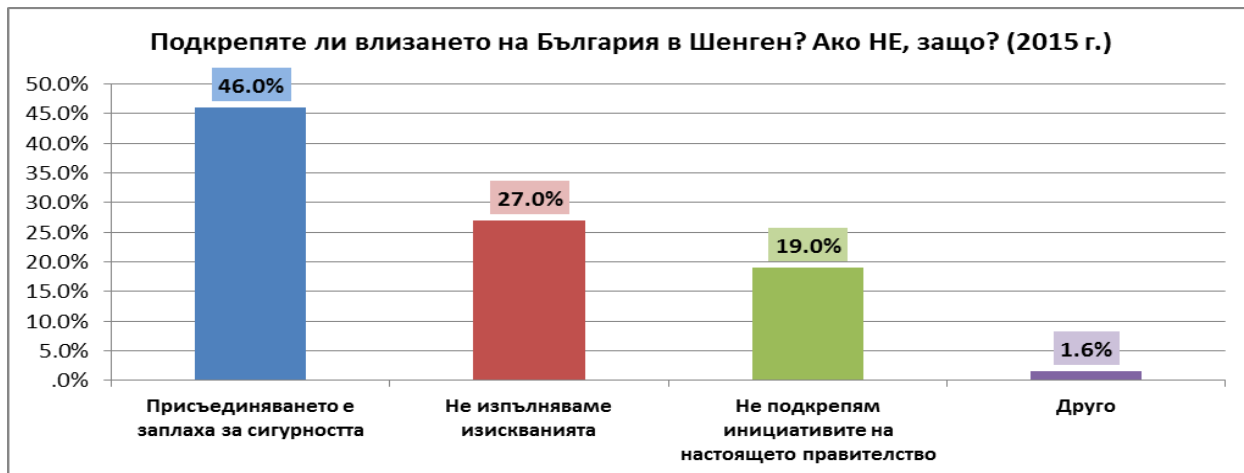

Членството на България в Шенген остава сравнително популярно в разглеждания период, но пада с 13% между 2011 и 2015 г. от 67,3% (2011), 57,2% (2014) до 54,3% (2015). Същевременно, несъгласието с членство в Шенген нараства от 6,2% до 16% от 2011 до 2015 г. Делът на запитаните, които нямат формирано мнение се качва от над една четвърт през 2011 г. до една трета през 2014 г. и 2015 г.

Като се има предвид, че кризата с бежанците в Европа започна в началото на 2015 г., то тя е причина само до известна степен, защото спадът в подкрепата за членство в Шенген започва по-рано.

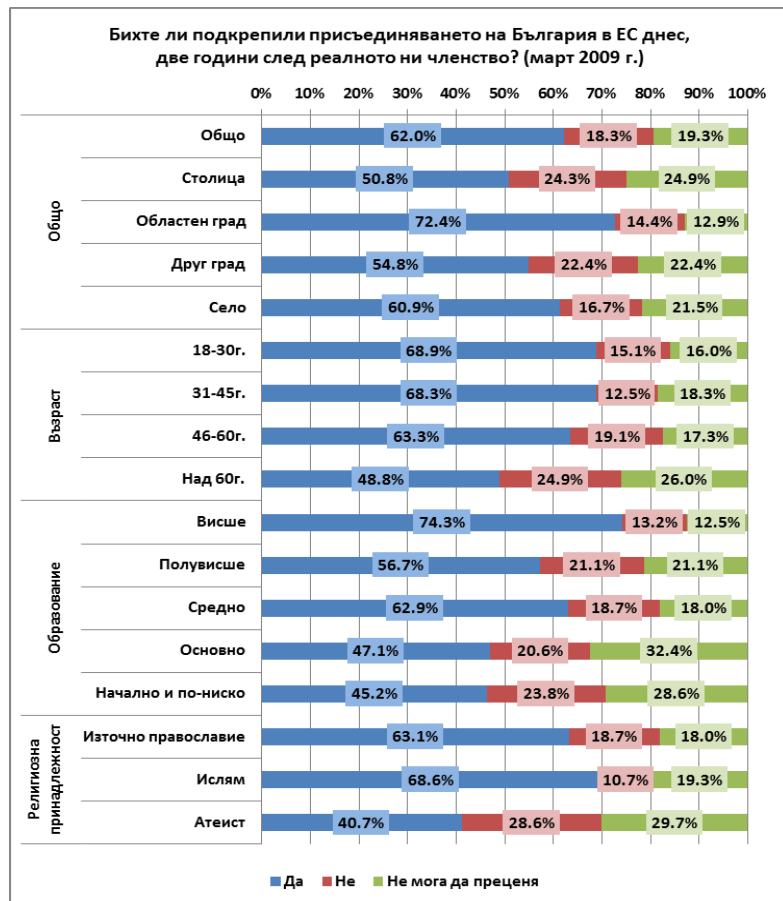

Причините, които са изтъкнали несъгласните с членството на България в Шенген (2015 г.) са били предимно поради заплахи за сигурността с близо 46%. Почти една трета са считали, че причината е била в България, която не е изпълнявала изискванията според запитаните. Почти една пета (19%) пък не го подкрепят, защото не подкрепят по принцип инициативи на правителството, управлявало страната през съответния период.

Социално-демографски профили на участвалите в допитванията

През 2009 г., на въпроса дали биха гласували за членството на България в ЕС, общият дял на положителните отговори е бил 62%, на отрицателните 18,3%, а близо 19,3% са нямали мнение.

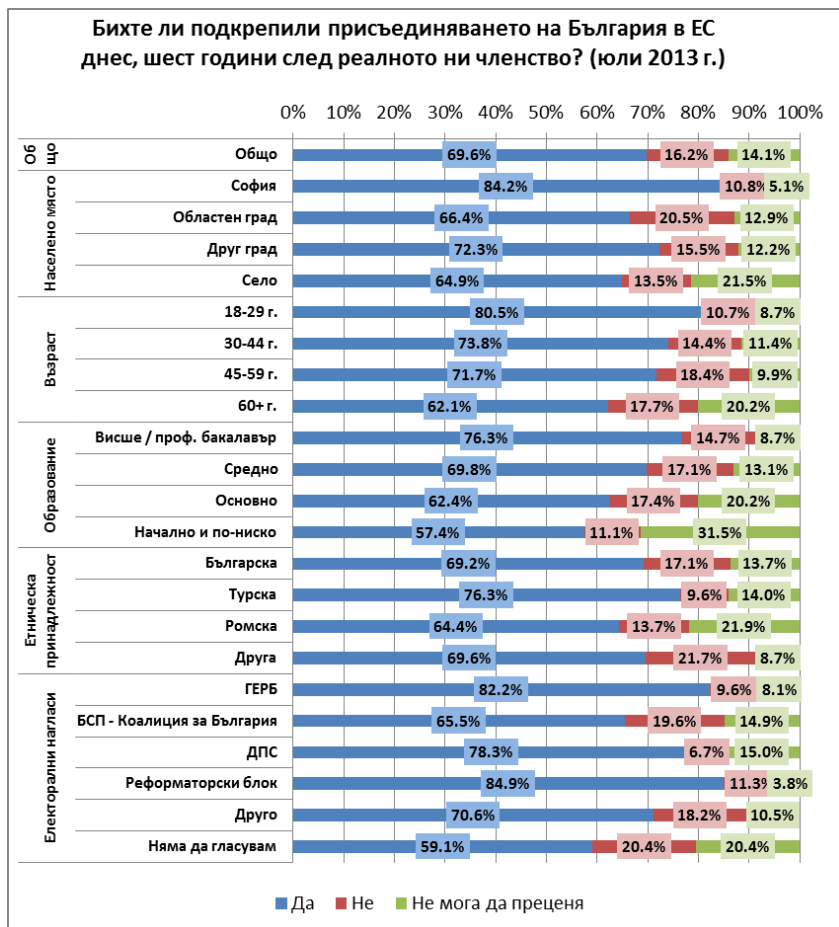
Хората от областните градове (72,4%), по-младите в групите 18-30 г. и 31-45 г. (близо 69%), хората с висше образование (74,3%) са били най-склонни да подкрепят членството на България в ЕС. По-отношение на религиозното самоопределение, мнозинството от източно-православните (близо 63%, мюсюлманите (близо 67%) и атеистите (близо 41%) са подкрепяли членството в ЕС.

Сред тези, които не биха гласували за членство в ЕС през 2009 г., най-висок дял е имало сред жителите на столицата и малките градове (24,3% и 22,4% от групите), хората над 60 години (24,9% от възрастните в групата), хората с начално и по-ниско образование (23,8% от тях). Сред групата на тези, които се определят като атеисти, е имало най-висок дял на отхвърлящи членството в ЕС – почти една трета (28,3% от групата), в сравнение в другите групи по религиозна самоидентификация.

Сред тези, които са нямали формирано мнение, са почти една четвърт (24,9%) от столичани, 22,4% от жителите на по-малките градове и 21,5% от жителите на селата, над една

четвърт от запитаните над 60 години (26%), над и около една трета от хората с основно (32,4%), начално и по-ниско образование (28,6%) и около една трета от атеистите (29,7%).

През 2013 г., общият дял на тези, които са подкрепяли членство в ЕС е бил близо две трети от запитаните (69,6%), близо 16% не биха гласували за членство в ЕС, а около 14% са нямали мнение по въпроса.

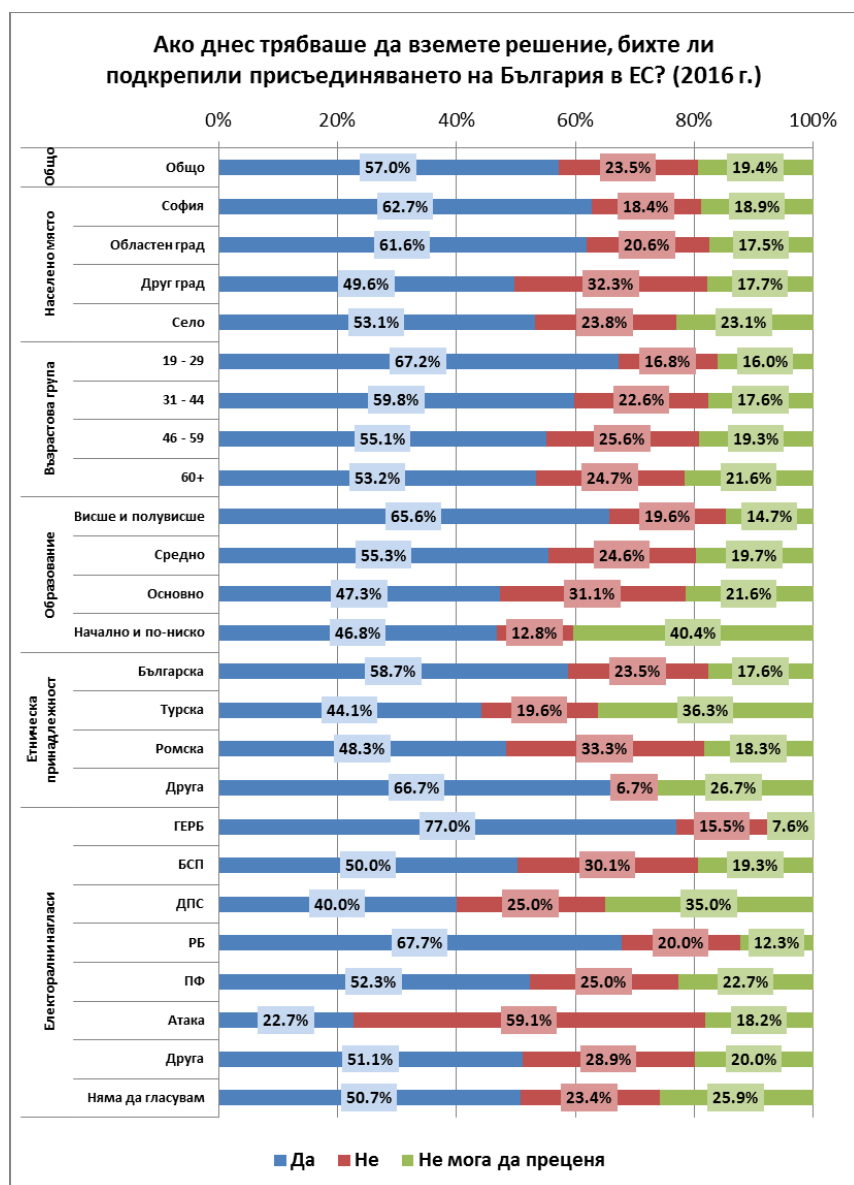

Привържениците на членството са били най-многобройни сред жителите на столицата (84,2% от запитаните жители на София), на по-малките градове (72,3% от тях), над 80,5% от най-младите (18-29 г), сред хората между 30-44 г. и 44-59 г. (73,8% и 71,7% в групите), хората с висше и средно образование (76,3% и 69,8%). Сред групите по етническа самоидентификация, над 76% от турците, почти 70% от българите и другите етнически групи, както и почти 65% от ромите са подкрепяли членството в ЕС.

Сред привържениците на политически партии, в групата на гласуващи за съществуващия тогава Реформаторски блок е имало най-висока подкрепа за членство в ЕС (почти 85%), следвани от привържениците на ГЕРБ с подобен много висок резултат (над 82%), тези на ДПС с над 78%, сред гласуващите за по-малки партии (около 71%). Сравнително по-ниска подкрепа за членството е имало сред гласуващите за БСП, но въпреки това 65,5% от тях са били готови да подкрепят

членството в ЕС. Около 60% от негласуващите не са подкрепяли членството, което е било и най-ниският дял сред профила за електорални нагласи за 2013 г.

Най-висок дял на тези, които не биха гласували за членство в ЕС има сред жителите на областните градове (една пета от тях), хората между 45-59 години и над 60 години (18,4% и 17,7%), хората със средно и основно образование (17,1% и 17,4%), хората от други етнически групи (близо 22% от тях), следвани от 17% от българите. В профила на електоралните нагласи, почти една пета от негласуващите, привържениците на БСП и малките партии не биха подкрепили членството в ЕС. Най-висок е бил дялът на хората без формирано мнение сред жителите на селата (21,5%), сред запитаните над 60 г. (20,2%), хората с начално и по-ниско образование (над една трета от тях), една пета от негласуващите.

През 2016 г., подкрепата за членството като цяло е спаднала до 57%, като 23,5% не биха гласували за членството, а една пета (19,4%) не са изказали мнение. Най-висок дял на привържениците на членството е имало сред жителите на столицата и областните градове (62,7% и 61,6%), най-младите между 19-29 години (67,2%), хората с висше образование (65,6%), хората от по-малките етнически групи (близо 67% от тях), следвани от близо 59% от българите, почти половината от ромите (48,3%).

През 2016 г., сред привържениците на ГЕРБ е имало най-висока подкрепа за членството (77%), следвани от почти 68% от гласуващите за Реформаторския блок. Половината от привържениците на БСП, Патриотичния фронт, на по-малките партии и на негласуващите също са били готови да подкрепят членството в ЕС.

Най-скептични към членството в ЕС е имало сред жителите на малките градове (над една трета от тях) и над една пета от жителите на селата, сред близо една четвърт от запитаните между 45-59 и над 60 години, над една трета от хората с основно образование и една пета със средно. Най-висок дял на евро-скептицизъм има сред ромите (над 33% от запитаните в групата), близо една четвърт от участвалите в допитването българи (23,5%).

Според електоралните нагласи, най-висок дял на отхвърляне на членството в ЕС през 2016 г. е имало сред гласуващите за Атака – близо 59% от тях (моля, виж бел. 2 по-горе), като същевременно те са били и с най-ниска подкрепа за ЕС (22,7% от тях). Една трета от гласуващите за БСП и малките партии не биха подкрепили членството в ЕС.

Сред тези, които са нямали формирано мнение са били близо 23% от хората в селата, над една пета от запитаните над 60 години, над 40% от хората с начално или по-ниско образование, над 36% от самоопределилите се като турци. Сред профила за електорални нагласи, 35% от привържениците на ДПС са нямали мнение, както и над една четвърт от тези, които са заявили, че няма да гласуват.